શ્રાવણ વદ ૦)), રવિવાર તા. ૬-૯-૧૯૬૪
શ્રાવકાચાર, ગાથા-૨૨ થી ૨૯, પ્રવચન-૧૪

... શ્રાવક વ્રત અથવા ઉપાસક સંસ્કાર. શ્રાવકોએ દિન દિન પ્રત્યે છ ષટ્ કર્મ કરવા એની વ્યાખ્યા ચાલે છે. સમજાય છે કાંઈ? હંમેશા દેવપૂજા. છે એ શુભભાવ. પણ જ્ઞાનીને આત્માના ભાનસહિત હોવા છતાં, ખરેખર એ શુભરાગ મોક્ષનું કારણ ન હોવા છતાં... અમરચંદજી! એ શુભભાવ આવે છે. સમજાય છે કાંઈ? શ્રાવકને પંચમ ગુણસ્થાનને યોગ્ય ષટ્ કર્મ-દેવપૂજા, ગુરુ સેવા, સ્વાધ્યાય, સંયમ, તપ અને દાન, છે એ વિકલ્પ શુભરાગ. ખરેખર એને સંવર અને નિર્જરાનું કારણ જ્ઞાની માનતો નથી. છતાં એ ભાવ આવ્યા વિના રહેતો નથી. એ ગુણસ્થાનને યોગ્ય એની એ દશા છે એમ અહીંયાં વર્ણન કરવામાં આવે છે. કહો, સમજાય છે કાંઈ? ૨૨.

મુમુક્ષુ :- ...મુખ્ય કારણ નથી?

ઉત્તર :- મુખ્ય કારણ નથી.

મુમુક્ષુ :- તો પછી પરંપરા?

ઉત્તર :- પરંપરા પણ નથી. પણ આવ્યા વિના રહેતો નથી. પરંપરાનો આરોપ દેવામાં આવે છે.

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- નિમિત્ત છે ને નિમિત્ત. નિમિત્તને આરોપ દેવામાં આવે છે. જરી સૂક્ષ્મ વાત છે.

ભગવાન આત્મા પોતાનું જ્ઞાન ચૈતન્ય આનંદ સ્વરૂપ, એને અંતર અવલંબીને જેટલું જ્ઞાન, શ્રદ્ધા અને સ્થિરતા થાય એટલો જ સંવર, નિર્જરા અને મોક્ષનો માર્ગ જાણે છે. સમજાય છે કાંઈ? ધર્મી જીવ પોતાની ચૈતન્યસત્તા જ્ઞાયકભાવ અને પૂર્ણાનંદ સ્વરૂપ એને અવલંબે જેટલું જ્ઞાન થાય, એને અવલંબે સમ્યગ્દર્શન અને એને અવલંબે જેટલી સ્થિરતા થાય એને ખરેખર સંવર, નિર્જરા અર્થાત્ મોક્ષનો માર્ગ જ્ઞાની માને છે. અમરચંદજી! આહાહા..! જે જ્ઞાન શાસ્ત્રને અવલંબીને પરાલંબી થાય એ જ્ઞાનને પણ ધર્મી મોક્ષનું કારણ માનતો નથી.

મુમુક્ષુ :- પરસત્તાવલંબી છે.

ઉત્તર :- પરને અવલંબી છે ને. અહીં તો એમાંથી આ કાઢવું છે અત્યારે તો આ રાગ છે ને ઈ. સમજાય છે કાંઈ આમાં?

ભગવાન આત્મા ચૈતન્યનો સૂર્ય એકલો એવા સ્વભાવને અવલંબીને જે સમ્યગ્દર્શન થાય અને એને અંતર અવલંબીને જેટલું જ્ઞાન પ્રગટ થાય, એને અવલંબીને જેટલી સ્થિરતા, શાંતિ, અવિકારી દશા થાય તેને જ ધર્મી મોક્ષનો માર્ગ જાણે ને માને છે. વચમાં જેટલું એ જ્ઞાન

પરાલંબી અંદર થાય એને જાણે ખરો, પણ તેને મોક્ષનો માર્ગ માને નહિ. આહાહા..! અમરચંદજી! બાર અંગનું જ્ઞાન પરાલંબી એ મોક્ષનો માર્ગ નથી. ભાઈ! ભગવાન એકલો ચૈતન્ય સ્વરૂપ સહજાનંદની મૂર્તિ, એને અવલંબે જે જ્ઞાન પ્રગટ્યું અંતરમાંથી એટલો જ જ્ઞાનનો ભાવ મોક્ષ ને નિર્જરા ને સંવરનું કારણ છે. જેટલું પરાલંબી-પરસત્તાવલંબી શાસ્ત્ર આદિનું જ્ઞાન થાય એ હો નિમિત્ત તરીકે, પણ એ મોક્ષનો માર્ગ માને નહિ. એમ જેટલો પરાલંબી શ્રદ્ધાનો વિકલ્પ ઉઠે. દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રની શ્રદ્ધાનો રાગ, નવ તત્ત્વના ભેદનો વિકલ્પ, એને હોય ખરો. પણ એ શ્રદ્ધા પરાલંબી છે. માટે ધર્મી તેને મોક્ષનું કારણ માનતો નથી. આહાહા..! છતાં તે એની ભૂમિકામાં નિશ્ચય સહિતમાં એવો વ્યવહાર આવ્યા વિના રહેતો નથી. અને જેટલું સ્વરૂપમાં જ્ઞાન ચૈતન્ય જ્યોતને અવલંબીને શાંતિ અકષાયની પરણતિ પર્યાય થાય એ વાસ્તવિક સંવર, નિર્જરા અને મોક્ષનો માર્ગ (છે). જેટલો આ છ પ્રકારના ષટ્કર્મનો રાગ આવે એ ખરેખર મોક્ષમાર્ગ જ્ઞાની માનતો નથી. શોભાલાલભાઈ! આ બહુ ઝીણી વાતું છે. શેઠ!

મુમુક્ષુ :- અત્યાર સુધી તો ઊંધું જ માનતા રહ્યા.

ઉત્તર :- ઊંધું જ માનતા રહ્યા. પણ આવ્યા વિના રહેતો નથી. તેથી અહીં કહે છે, જુઓ! ૨૨મી ગાથા. છે ને ૨૨મી? આ ચોથો બોલ ચાલે છે. ત્રણ બોલ થઈ ગયા. શ્રાવકને હંમેશા દેવપૂજાનો ભાવ પરાલંબી હોવા છતાં, સ્વાવલંબીના અભાવમાં પૂર્ણ વીતરાગતા નથી માટે તે ભાવ આવ્યા વિના રહેતો નથી.

મુમુક્ષુ :- ..

ઉત્તર :- ..માં બેઠા આવે. ભગવાનની પૂજા કરે. વ્યવહાર ચરણાનુયોગની પદ્ધતિનું કથન છે ને અત્યારે? ચરણાનુયોગની પદ્ધતિનું કથન રાગ કરે, જાય એમ કહેવામાં આવે. ખરેખર તો એવો ભાવ આવે ત્યારે દેવપૂજાના સ્થાનમાં એ વર્તતો હોય, એમ છે. પદ્ધતિ, ચરણાનુયોગમાં કથન પદ્ધતિ ભિન્ન છે. સમજાય છે કાંઈ? ઘેર બેઠા બેઠા ભગવાનની પૂજાનો ભાવ ન હોય એમ કહે છે. એય..! પરબારુ નાખો, કહે છે. કહો, સમજાણું આમાં?

એ ભાવ આવ્યા વિના રહે નહિ. તેથી આચાર્ય મહારાજે સાતમી ગાથામાં કહ્યું, દિને દિને. સાતમી ગાથામાં આવ્યું હતું. દિને દિને ષટ્કર્મ હોય છે. છે ને? 'देवपूजा गुरुपास्तिः स्वाध्यायः संयमस्तपः। दानं चेति गृहस्थानां षट्कर्माणि दिने दिने।' મહામુનિ હતા, જંગલમાં વસનારા ભાવલિંગી સંત હતા. છઠ્ઠા ગુણસ્થાનમાં વિકલ્પ ઉઠ્યો અને આ શાસ્ત્ર વાણી દ્વારા શાસ્ત્ર રચાઈ ગયું. એને કર્તા પણ જ્ઞાની નથી. શાસ્ત્રના રચનારા જ્ઞાની નથી. વિકલ્પ જે આવ્યો છે એમાં વ્યાપક થઈને આ સંવર-નિર્જરા (છે) એમ માનતા નથી.

ખરેખર જ્ઞાનીનું વ્યાપ્ય-વ્યાપક તો સ્વભાવ સાથે વ્યાપ્ય-વ્યાપક છે. સમજાય છે કાંઈ? પણ રાગ આવે એને પર વ્યવહાર વ્યાપક તરીકે જાણતો તે આચરણને બંધનું કારણ જાણે છે. આહાહા..! ભારે વાતું, ભાઈ! શું કીધું? સમજાણું? દેવ પૂજા. એવો ભાવ આવ્યા વિના

રહે નહિ. એને મંદિર હોય ગામમાં. પૂજા કરવા જાય, ભાવ એવો આવે. દિન દિન પ્રત્યે પંચમ ગુણસ્થાનને યોગ્ય એવો ભાવ એને હોય છે. આ વાંધા છે ને. હોય છે તેથી એને મોક્ષનું કારણ છે. એમ નથી. અમરચંદજી! પરંપરાનો આરોપ અપાય છે. રાગ તો ખરેખર રાગનું જ કારણ છે. આહાહા..!

એ તો આપણે 'પંચાસ્તિકાય'માં આવી ગયું નહિ? ૧૬૪ ગાથા. દોષની પરંપરાનું કારણ રાગ છે. જ્યાં સુધી રાગ છે ત્યાં સુધી એને સંવર નિર્જરા એટલાથી થશે નહિ. એટલો આસ્રવભાવ છે પણ એ આસ્રવભાવ ગૃહસ્થને દેવ સેવામાં, દેવની પૂજામાં આવ્યા વિના રહે નહિ. એમ ગુરુની સેવા. ધર્માત્મા સંત મુનિ નિર્ગ્રંથ મહંત, આત્મજ્ઞાની ધ્યાની મહંત મુનિ, એમની પણ સેવા કરવાનો ભાવ (શ્રાવકને આવ્યા વિના રહે નહિ). નિશ્ચયથી સેવા તો પોતાની છે. નિશ્ચયથી પોતાના સ્વરૂપની સેવા છે પણ વ્યવહારે ગુરુની સેવાનો ભાવ હંમેશા દિન દિન પ્રત્યે આવ્યા વિના રહેતો નથી. એના શ્રાવકના આચરણમાં વ્યવહાર આચરણનો આવો વિકલ્પ ઉઠે છે. આહાહા..! આવી વાતું.

મુમુક્ષુ :- ...તો શું કરવું?

ઉત્તર :- વડેરા કોઈ બીજા હોય. કહો, સમજાણું? ધર્માત્મા હોય. એનું પણ બહુમાન કરીને .. ઈ પણ અત્યારે તો સમજવા જેવું છે. સમજાણું કાંઈ?

આ તો ત્રિકાળની વાત છે ને. મહામુનિ ધર્માત્મા ધર્મના અધિકપણે ભાનવાળા સ્થિરતાવાળા એની સેવાનો ભાવ શ્રાવકને આવ્યા વિના રહે નહિ. ત્રીજો સ્વાધ્યાય. સંસારના ચોપડા હંમેશા ફેરવે છે તો આ શાસ્ત્રના ચોપડાનો વિકલ્પ ભણવાનો, વાંચવાનો (આવે). છે પરાલંબી શાસ્ત્રનું જ્ઞાન. આહાહા..! ભારે વાતું, ભાઈ! સમજાણું કાંઈ? દેવીલાલજી! ક્યાં ગયા? ધન્નાલાલજી! છે. નિશ્ચયના માર્ગમાં વચ્ચે વ્યવહાર આવ્યા વિના રહેતો નથી. વ્યવહાર ટળી જાય તો કાં કેવળ થઈ જાય અને કાં વ્યવહાર ન હોય અને એકલો નિશ્ચય ન હોય એ તો મિથ્યાદૃષ્ટિ છે. નિશ્ચય નથી અને વ્યવહાર નથી તો મિથ્યાદૃષ્ટિ છે. ભગવાનને એકલો નિશ્ચય થઈ જાય અને વ્યવહાર પછી હોય નહિ.

મુમુક્ષુ :- ... એકલો વ્યવહાર.

ઉત્તર :- એકલો વ્યવહાર હોતો જ નથી. એ વાતું જ બધી ગપ છે. અત્યારે કરે છે ને ચોથે ને પાંચમે ને છઠ્ઠે અને વ્યવહાર મોક્ષમાર્ગ (હોય). બિલકુલ જૂઠ વાત. પરાશ્રય માર્ગ એ પરાલંબી અવલંબન છે, એ મોક્ષમાર્ગ ખરેખર છે જ નહિ. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- ..

ઉત્તર :- .. એ કે દિ'? આ તો વ્રતાદિના વિકલ્પને પણ ઝેર કીધું છે. એ કર્તૃત્વબુદ્ધિથી વ્રતનો વિકલ્પ જ્ઞાનીને આવતો નથી. કેમ કે જેમાં કર્મના નિમિત્તનું લક્ષ અને ઉપાધિ આવે તે ભાવને જ્ઞાની કેમ ઈચ્છે? પણ એ ભાવ આવ્યા વિના રહેતો નથી.

મુમુક્ષુ :- આવશ્યક...

ઉત્તર :- એ આવશ્યક વ્યવહારે.

મુમુક્ષુ :- આવ્યા વિના રહેતો નથી.

ઉત્તર :- આવ્યા વિના રહેતો જ નથી માટે ચરણાનુયોગની પદ્ધતિમાં અવશ્ય કરવા યોગ્ય છે એમ કથન પદ્ધતિ વ્યવહારનયે ચાલે. નિશ્ચયમાં તો એ ભાવ તે કાળે તેને આવે છે પણ કર્તૃત્વબુદ્ધિ નિશ્ચયથી હોતી નથી. આહાહા..! ભારે! એ સ્વાધ્યાય. કહો. સ્વાધ્યાય. શ્રાવકને પાપના ભાવના (ધંધાના) શાસ્ત્રો, પુસ્તકો ફેરવે છે એના ગૃહસ્થાશ્રમના, એથી આનો ભાવ સ્વાધ્યાય કરવાનો દિને દિન પ્રત્યે આવે. કલાક, બે કલાક સ્વાધ્યાય કરે એવો ભાવ એને હોય. પણ છતાં એ જાણે કે એ પરાલંબી ભાવ છે. એ તરફનું જ્ઞાન થયું એટલું પણ હજી પરાલંબી છે. સ્વાવલંબીમાં હું સ્થિર થઈ શકતો નથી એથી એવો ભાવ આવ્યા વિના રહેતો નથી. આવી મર્યાદા વસ્તુની છે.

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- જ્ઞાન તો પોતાથી થાય એ જ્ઞાન છે. વાત એવી છે. સમજાણું કાંઈ?

પોતાનું જ્ઞાન, સ્વરૂપ પ્રકાશની મૂર્તિ છે એમાં એકાકાર થઈને જેટલું જ્ઞાન પ્રગટ્યું એટલું જ જ્ઞાન શુદ્ધતા અને મુક્તિનું કારણ છે. સમજાણું કાંઈ? કહ્યું હતું ને એક ફેરી? આ ઓલામાંથી નહિ? શું કહેવાય? કળશટીકા. કળશટીકા છે ને આ? કળશટીકા. આત્માનુભૂતિનું કહ્યું હતું એક ફેરી. કેટલામી છે ઈ? ૧૩મી. ૧૩મી છે. જુઓ! ૧૩મો શ્લોક છે. આત્માનુભવ મોક્ષમાર્ગ છે. આત્માનો જ્ઞાનાનંદ એને અનુસરીને વ્યાપકપણે થઈ આનંદની શાંતિ અને અવિકારીનો વ્યાપ્ય થાય એવો ભાવ તે ખરેખર અનુભવ મોક્ષનો માર્ગ છે.

'એ પ્રસંગે બીજો પણ સંશય થાય છે કે, કોઈ જાણશે કે દ્વાદશાંગ જ્ઞાન કોઈ અપૂર્વ લબ્ધિ છે.' કોઈ એમ માનશે કે બાર અંગનું જ્ઞાન કોઈ અપૂર્વ લબ્ધિ છે. કોઈ કહેશે એમ. **'તેનું સમાધાન આમ છે.'** આ કળશટીકા છે, ભાઈ અમરચંદજી! એ કળશ છે ને અમૃતચંદ્રાચાર્યના? એની રાજમલની ટીકા છે. રાજમલ. એ ટીકામાંથી બનારસીદાસે સમયસાર નાટક બનાવ્યું છે. આ રાજમલની ટીકા ઢુંઢારી ભાષામાં છે. હમણાં આપણાં તરફથી ૩૩૦૦ પુસ્તક ચાલતી ભાષામાં છપાય છે. હિન્દી ચાલતી ભાષામાં છપાય છે. હજી વાર લાગશે.

કોઈ એમ કહે કે, **'દ્વાદશાંગજ્ઞાન કોઈ અપૂર્વ લબ્ધિ છે. તેનું સમાધાન આમ છે. દ્વાદશાંગજ્ઞાન પણ વિકલ્પ છે.'** દ્વાદશાંગજ્ઞાન કુનિ એટલે પણ, બાર અંગનું જ્ઞાન પણ વિકલ્પ છે. **'તેમાં પણ એમ કહ્યું છે કે શુદ્ધાત્માનુભૂતિ મોક્ષમાર્ગ છે. તેથી શુદ્ધાત્માનુભૂતિ થતાં શાસ્ત્ર ભણવાની કાંઈ અટક (બંધન) નથી.'** નિશ્ચયની વાત કરે છે. અહીં અત્યારે વ્યવહારની વાત ચાલે છે. સમજાય છે કાંઈ?

સ્વરૂપનો અનુભવ થાય પછી શાસ્ત્ર ભણવાની એને અટક નથી, રોક નથી. પણ જ્યારે સ્વરૂપમાં ઠરી શકે નહિ ત્યારે એને શાસ્ત્ર સ્વાધ્યાયનો વિકલ્પ પરાલંબી હોવા છતાં આવ્યા વિના રહેતો નથી. આહાહા..! ભારે. સમજાણું કાંઈ? આ કળશની ટીકા બહુ સરસ છે. એક એક કળશની ટીકા એવી સરસ કરી છે. બનારસીદાસે આખું સમયસાર નાટક લગભગ એમાંથી બનાવ્યું છે, નવું પણ થોડુંક પછી નાખ્યું છે.

અહીં કહે છે, સ્વાધ્યાય હંમેશા દિન દિન પ્રત્યે હોવો જોઈએ. એ ત્રણ બોલ આવી ગયા. હવે ચોથો આપણે સંયમ ચાલે છે. સંયમ-ચોથો બોલ. ષટ્ કર્મમાં સંયમ. શ્રાવક અનુસાર. જુઓ! ૨૨મી.

देशाव्रतानुसारेण संयमो ऽपि निषेव्यते।
गृहस्थैर्येन तनैव जायते फलवद्व्रतम्।।२२।।

'ધર્માત્મા શ્રાવકોં કો એકદેશ વ્રત કે અનુસાર સંયમ ભી જરૂર પાલના ચાહિયે.' ભોગનો થોડો થોડો (ભાવ) દરરોજ ઘટાડવો જોઈએ. દરરોજ ઘટાડવો જોઈએ. ઈન્દ્રિયના વિષયો તરફથી વલણ ઓછું કરવું, છ કાયના જીવને મારવાના ભાવ પણ ઘટાડવા. એવો સંયમ દેશવ્રતને યોગ્ય પંચમ ગુણસ્થાનને યોગ્ય એવા વિકલ્પો ભાવ જ્ઞાનીને આવ્યા વિના રહેતા નથી. એને ચરણાનુયોગમાં એમ કહેવાય કે દેશ સંયમના ભાવ કરે અને પાળે છે. એમ વ્યવહારનયના કથનમાં ચરણાનુયોગની પદ્ધતિમાં એમ આવે. સમજાણું કાંઈ? **'જિસસે ઉનકા કિયા હુઆ વ્રત ફલીભૂત હોવે.'** કેમ? સંયમ થોડો થોડો હંમેશા હોય તો એના વ્રતો જે લીધેલા છે એનું સફળપણું એને લઈને ગણવામાં આવે. એવો ભાવ પાંચમા ગુણસ્થાનમાં આવ્યા વિના રહેતો નથી.

૨૩મી. જુઓ! આ બધું સંયમના પેટામાં છે. સંયમના પેટામાં શ્રાવકને આવું હંમેશા હોવું જોઈએ.

त्याज्यं मांसं च मद्यं च मधूदुम्बरपञ्चकम्।
अष्टौ मूलगुणाः प्रोक्ताः गृहिणो दृष्टिपूर्वकाः।।२३।।

જુઓ, ભાષા નાખી. સમ્યગ્દર્શનપૂર્વક. અમરચંદજી! ભગવાન આત્મા નિર્વિકલ્પ પૂર્ણાનંદ જ્ઞાન જ્ઞાયક. અંતર જ્ઞાયકભાવ જ્ઞાનની ઋદ્ધિ નામ પ્રસારનાર, વિકાસનાર એવું જેનું વ્યાપ્યપણું અને જ્ઞાયકભાવ જેનો વ્યાપક, એવી જ્ઞાયકભાવની પ્રથમ દૃષ્ટિ ધર્મીએ કરવી જોઈએ. સમજાણું કાંઈ? જેમાં ઠરવું છે એ ચીજ કેવી છે? ચારિત્ર છે એ ઠરવું છે. તો શેમાં ઠરવું છે? રાગમાં? નિમિત્તમાં? ઠરવાનું સ્થાન ચિદાનંદ જ્ઞાયકભાવ છે. એકલો જ્ઞાયક પરમાનંદ પ્રભુ એ ઠરવાનું સ્થાન છે. એવી પ્રથમ અનુભવમાં દૃષ્ટિ સમ્યક્‌ની થયા વિના એને સાચા ચારિત્ર અને સાચા વ્રત વ્યવહારે પણ હોઈ શકે નહિ. બરાબર છે?

કહે છે, **'दृष्टिपूर्वकाः'** દેખો! દૃષ્ટિપૂર્વક. એકલા આત્માના સમ્યગ્દર્શનના ભાન વિના એકલા

બાર વ્રતાદિ લે એને ખરેખર વ્રત કહેતા નથી. એ પુણ્યબંધ બાંધે અને મિથ્યાદૃષ્ટિ રહે એ પુણ્યમાં ધર્મ માનીને પરાલંબી દૃષ્ટિમાં અટકેલો, નિજ સ્વભાવમાં વ્યાપકમાં આવતો નથી. એને બાર વ્રતના પરિણામ એકલા મિથ્યાત્વ સહિત પુણ્યબંધના કારણ થાય. એને અબંધ પરિણામ પ્રગટ થાય નહિ. સમજાણું કાંઈ?

'त्याज्यं मांसं च मद्यं' સમ્યગ્દર્શનપૂર્વક એણે માંસનો ત્યાગ કરવો. સમજાણું? મદ્ય દારૂનો ત્યાગ કરવો, મધુનો ત્યાગ કરવો. અને પાંચ ઉદુમ્બરોનો અવશ્ય ત્યાગ કરવો. કેમ કે મૂળ છે. વ્રતોની અંદરમાં એ મૂળ છે. જેની જડ સાજી નથી. અહીંયાં દર્શનની વ્યાખ્યા અત્યારે નથી. સમ્યગ્દર્શનનું મૂળ તો જ્ઞાયકભાવ એક છે. સમ્યગ્દર્શનનું મૂળ જ્ઞાયકભાવ તે આશ્રય છે. પણ સમ્યગ્દર્શનનું મૂળ આશ્રયમાં લઈને પ્રગટેલું, એને પંચમ ગુણસ્થાનને યોગ્ય જે વ્રતો આદિ હોય એમાં આ આઠ મૂળ ગુણ તે બધા વ્રતના મૂળ છે. વ્રતના મૂળ, હોં! સ્વભાવમાં મૂળ નહિ. સમજાય છે કાંઈ? કહો, દેવીલાલજી!

ધર્મનું મૂળ સમ્યગ્દર્શન. ધર્મ નામ ચારિત્ર. ચારિત્રનું મૂળ સમ્યગ્દર્શન. અને સમ્યગ્દર્શનનું મૂળ દ્રવ્ય સ્વભાવ. જ્ઞાયકભાવ ત્રિકાળ તે દર્શનનો આશ્રય છે. એવો દર્શનનો આશ્રય કર્યો છતાં દૃષ્ટિ મુખ્યમાં દર્શનમાં તો દર્શન ઉપર જ દૃષ્ટિ છે-સ્વભાવ ઉપર દૃષ્ટિ છે. જ્ઞાનીને કોઈ દિ' વિકલ્પ અને પર્યાયની મુખ્યતા દૃષ્ટિમાં થાય નહિ. નિમિત્ત અને રાગ ને પર્યાયની મુખ્યતા દૃષ્ટિમાં થઈ જાય તો તે દૃષ્ટિ મિથ્યા થઈ જાય. દૃષ્ટિમાં મુખ્ય તો મૂળ દ્રવ્ય સ્વભાવ જ છે. પણ શ્રાવકને યોગ્ય જ્યારે અંદર બે કષાયના અભાવની સ્થિરતા પ્રગટી છે, ચોથે ગુણસ્થાને મિથ્યાત્વ અને અનંતાનુબંધીના અભાવની છે અને પંચમ ગુણસ્થાનમાં અપ્રત્યાખ્યાનીના અભાવની સ્થિરતા શાંતિ છે. સ્વાલંબી. એની ભૂમિકામાં આ ભાવ આવ્યા વિના રહેતો નથી. અને એ ભાવ કીધો આઠ મૂળગુણ આને કહ્યા. મૂળગુણ એટલે ખરેખર જે આ મૂળગુણ એટલે સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રની સ્થિરતા એ આ મૂળગુણ નથી. એ મૂળ ગુણ નથી.

અહીં તો વિકલ્પની વ્રતની મર્યાદા જે શ્રાવકને બાર વ્રતાદિ છે એવા વ્રતના વિકલ્પમાં આઠ મૂળગુણના વિકલ્પ તે મૂળ છે એમ કહેવામાં આવ્યું છે. આહાહા..! ભારે વાત, ભાઈ! સમજાય છે કાંઈ? ચાર દિ' તો રતનલાલજી! ગુજરાતી ચાલશે. પછી હિન્દી. આ મૂળગુણ જે કહ્યા છે ને એ મૂળગુણ કાંઈ સંવર-નિર્જરા નથી, શુભરાગ છે. એ મૂળગુણ એટલે એનો આશ્રય કરવા જેવો છે એમ નથી. પણ સમ્યગ્દર્શનમાં મુખ્યતા તો નિશ્ચય દ્રવ્યની દૃષ્ટિ હોવા છતાં શાંતિનો અંશ જ્યારે શ્રાવકને યોગ્ય પ્રગટ્યો ત્યારે તેને મૂળગુણ, વ્રતના વિકલ્પોના ભાગમાં એને આઠ મૂળગુણનો ત્યાગનો વિકલ્પ તે મુખ્ય અને મૂળ છે. સમજાય છે કાંઈ?

એ વ્રતના વિકલ્પના આસ્રવના પરિણામમાં આઠ મૂળગુણનો ત્યાગ તે મૂળ છે. આઠ મૂળગુણ કહ્યા ને? મુનિને અઠ્યાવીશ મૂળગુણ કહે છે એ તો વિકલ્પ છે. એ વિકલ્પ છે, રાગ છે, અઠ્યાવીશ મૂળગુણ એ આસ્રવ છે. પણ મૂળ કેમ કહ્યા? સમજાય છે કાંઈ? સ્વયં

પોતાના આત્માના મૂળ સ્વભાવની આશ્રય દૃષ્ટિ હોવા છતાં મુખ્યપણું તો નિશ્ચયનું, સ્વભાવનું છે. એ મુખ્યપણું જાય અને પર્યાય અને રાગની મુખ્યતા દૃષ્ટિમાં થાય તો દૃષ્ટિ મિથ્યા થઈ જાય. પણ દૃષ્ટિમાં મુખ્યપણું ચૈતન્યનું અંદર જ્ઞાયકનું હોવા છતાં એની ભૂમિકાને યોગ્ય જે બાર વ્રત શ્રાવકને આવે છે એ બાર વ્રતના વિકલ્પના મૂળમાં આઠ મૂળગુણનો ત્યાગ તેના વિકલ્પને મૂળ કહેવામાં આવે છે. ઓલા આસ્રવની અપેક્ષાએ એને મૂળ કહેવામાં આવે છે. સમજાણું કાંઈ?

શાસ્ત્રનો ઉકેલ કઠણ છે. શાસ્ત્રમાં કઈ પદ્ધતિથી કથન ચાલે છે અને કઈ રીત કહેવાની છે એને ન સમજે (અને) પકડી લ્યો કે આ મૂળગુણ છે, પણ એ છે આસ્રવ. મુનિના અઠ્યાવીશ મૂળગુણ જે છે એ પણ આસ્રવ છે. સંવર-નિર્જરા નહિ. પણ મૂળગુણ કેમ કહ્યા? કે પંચમ ગુણસ્થાનને યોગ્ય જ્યાં દશા પ્રગટી એને મદ્ય, માંસ, મધુ, પાંચ ઉદમ્બરોનો જરૂર ત્યાગ હોય. આવે છે ને પાંચ ઉદમ્બરના નામ? ઉમરડો, કઠુમર, પાકર, વડ અને પીપળો. એના ત્રસ જીવો અંદર હોય છે. એટલે તીવ્ર રાગના અભાવમાં એનો ત્યાગ હોય છે. એવો જે શુભરાગ એના વ્રતના વિકલ્પમાં એ શુભરાગ આઠ મૂળગુણનો ત્યાગ એ શુભરાગ મૂળ કહેવામાં આવે છે. છે તો આસ્રવ. સમજાણું કાંઈ? મિત્રસેનજી!

'और सम्यग्दर्शनपूर्वक ईन आठों का त्याग गृहस्थों के आठ मूलगुण हैं.' સમ્યગ્દર્શનપૂર્વક એની વ્રત વિધિના ભાવમાં આ આઠનો ત્યાગ તો મૂળમાં આવ્યા વિના રહેતો નથી. આઠનો માંસ, દારૂનો ત્યાગ ન હોય અને વ્રતાદિ થઈ જાય એમ કોઈ દિ' બને નહિ. સમજાણું કાંઈ? જોકે એ તો પહેલી વાત આવી ગઈ છે કે માંસ અને દારૂનો ત્યાગ નથી એને ધર્મની શોધની દરકારની દૃષ્ટિ છે નહિ. આવી ગયું છે ને પહેલા? એ ૧૧મી ગાથામાં આવ્યું, સાત વ્યસનમાં. જેને સાત વ્યસનનો ત્યાગ નથી તે ધર્મની અન્વેષણતાને યોગ્ય નથી. એ ૧૧મી ગાથામાં આવી ગયું છે.

धर्मार्थिनो ऽपि लोकस्य चेदस्ति व्यसनाश्रयः
जायते न ततः सापि धर्मान्वेषणयोग्यता।।११।।

સાત વ્યસન. જૂગટુ, માંસ, મદ્ય, વૈશ્યા, શિકાર, દારૂ, ચોરી અને પરસ્ત્રી. એનો જેને ત્યાગ નથી એ ધર્મની પરીક્ષા કરવાનો પાત્ર નથી થઈ શકતો. સમજાણું કાંઈ? એ તો પહેલી વાત. એની ધર્મની પરીક્ષાની યોગ્યતામાં એનો ત્યાગ હોવો જોઈએ. 'પુરુષાર્થસિદ્ધિ'માં પણ કહ્યું છે. ૭૪મી ગાથામાં. પુરુષાર્થસિદ્ધિ ઉપાય. જેને સાત વ્યસનનો ત્યાગ નથી, માંસ આદિનો ત્યાગ નથી એ શ્રાવક થવાને લાયક નથી. ધર્મની પરીક્ષા અને જૈન ધર્મ પામવાને લાયક નથી. માંસ, દારૂ.. સમજાય છે? અને પરસ્ત્રી, વેશ્યા, શિકારનો ત્યાગ. જેમાં તીવ્રતા, એનો પહેલા જ ત્યાગ હોવો જોઈએ.

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- હા, એ ચોરી. આ માંસ, મદ્ય, વેશ્યા, શિકાર, ચોરી અને પરસ્ત્રી. એ સાતનો ત્યાગ ન હોય, રાગમાં તીવ્રતા જો હોય તો એને ધર્મનિષ્ઠપણાની પરીક્ષા કરવાની લાયકાત થતી નથી. એટલો તો ભાગ એને પહેલેથી હોય. પણ અહીંયાં વિશેષ પંચમ ગુણસ્થાનને યોગ્ય નિરતિચાર પાળવાની વૃત્તિમાં આ ભાવ આવ્યા વિના રહેતો નથી. સમજાણું કાંઈ? એ ૨૩મી થઈ.

૨૪મી. છે ને આઠ મૂળગુણ, હોં! પાછા ઓલા કહે, એકલા અમે ત્યાગી. અમારે મૂળગુણ છે માટે અમારે સમકિત છે, એમ નહિ. અમરચંદજી! લ્યો, અમે આઠ મૂળગુણ પાળીએ છીએ અને મૂળગુણ છે ત્યાં સુધી વ્રતધારી છીએ અને વ્રતધારી હોય એને સમકિત તો હોય જ. એમ નહિ. સમજાય છે કાંઈ?

મુમુક્ષુ :- વ્યવહાર સમ્યગ્દર્શન તો હો ગયા.

ઉત્તર :- વ્યવહાર સમ્યગ્દર્શન ક્યાંથી આવ્યું? નિશ્ચય સમ્યગ્દર્શન વિના વ્યવહાર સમ્યગ્દર્શનનો આરોપ નથી આવતો. ક્યાંથી આવ્યું?

નિશ્ચય સમ્યગ્દર્શન, આત્માના ભાન વિના વ્યવહાર સમકિતનો આરોપ અપાતો નથી. નિશ્ચય હોય તો વ્યવહારનો આરોપ દેવાય. નિશ્ચય વિના વ્યવહાર એકલો હોતો નથી. સમજાય છે કાંઈ? મૂળગુણ પાળીએ છીએ. દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રની શ્રદ્ધા (છે) તો વ્યવહાર સમકિત થઈ ગયું. એમ. અને વ્યવહાર સમકિતથી આગળ નિશ્ચય સમકિત થાશે. એમ લખે છે અત્યારે બધા ધોમધાડ લખે છે. પત્રોમાં ધમધોકાર આવે છે અત્યારે. સાતમા ગુણસ્થાન સુધી વ્યવહાર મોક્ષમાર્ગ છે. એક જણો વળી તેરમે લખે છે. કહો, સમજાણું? ઘણાં પ્રકાર છે. વળી, એક જણો કહે કે નહિ, એક શુદ્ધ પર્યાય પ્રગટી અને થોડી અશુદ્ધ. બેને તમે કહીને એક શુદ્ધિ એ નિશ્ચય માર્ગ અને રાગ એ વ્યવહાર માર્ગ (કહો છો), (પરંતુ) એમ છે જ નહિ. એ બે આખી પર્યાયને વ્યવહાર મોક્ષમાર્ગ કહેવામાં આવે છે. વળી એક જણો એમ જાગ્યો છે. આહાહા..! .. આવી. સમજાણું કાંઈ? એમ નથી.

જેટલી સ્વ ચૈતન્યના આશ્રયે શુદ્ધતા પ્રગટી છે એ જ ખરેખર સંવર, નિર્જરા અને મોક્ષનો માર્ગ છે. એક જ પર્યાયના બે ભાગ છે. જેટલું સ્વરૂપને આશ્રયે ચારિત્ર થયું એટલી શુદ્ધતા છે. એ મોક્ષનો માર્ગ છે. એ જ પર્યાયમાં જેટલી અશુદ્ધતા રહી ગઈ છે, એક પર્યાયના બે ભાગ. આહાહા..! કહો, બે ભાગમાં એક મોક્ષમાર્ગ અને એક બંધમાર્ગ. સમજાણું કાંઈ? આહાહા..! આ કહે છે કે ના, એમ નહિ. પૂરી પર્યાય થાય ત્યારે મોક્ષમાર્ગ કહેવાય. અધૂરીમાં આખો વ્યવહાર મોક્ષમાર્ગ કહો. એલા..! વ્યવહાર તો પરાશ્રિત કહેવાય. અને જેટલી સ્વઆશ્રિત દશા થઈ એને પરાશ્રિત વ્યવહારમાં નાખી દેવો છે? સમજાણું કાંઈ? ધન્નાલાલજી! સ્વઆશ્રયને વ્યવહાર અને પરાશ્રયને વ્યવહાર. તો સ્વઆશ્રય નિશ્ચય અને પરાશ્રય વ્યવહાર એ સિદ્ધાંત રહ્યો નહિ. સ્વઆશ્રિત નિશ્ચય અને પરાશ્રિત વ્યવહાર. તો જેટલો સ્વઆશ્રિત પ્રગટ્યો

સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર એને વ્યવહાર કહેવો અને પરાશ્રિત રાગ એને વ્યવહાર કહેવો એમ હોઈ શકે નહિ.

ભગવાન આત્મા પોતાનો ચૈતન્ય સ્વરૂપ જ્ઞાયકભાવ, પરમાનંદની નિત્ય જ્યોતિ એને લક્ષે, દૃષ્ટિએ, ધ્યેયે, જેટલી નિર્મળ પરિણતિ પ્રગટ થઈ એટલો તો સંવર, નિર્જરા અને મોક્ષનો માર્ગ છે. સમજાય છે કાંઈ? અને એ જ પર્યાયમાં હજી આ ષટ્ કર્માદિ શ્રાવકને, મુનિને અઠ્યાવીશ મૂળગુણના ભાવ આદિ જે આવે એ પર્યાયનો ભાગ બંધનું જ કારણ છે. આહાહા..! હો. હો તો કહે છે, એની ભૂમિકામાં હોય છે. હોવા છતાં તે બંધનું કારણ છે. જ્ઞાનધારા અને કર્મધારા એકસાથે ચાલે છે. કહો, સમજાણું કાંઈ? જ્ઞાનધારા કહો કે સ્વઆશ્રય દૃષ્ટિ, જ્ઞાન ને લીનતા કહો. અને કર્મધારા કહો કે રાગધારા કહો. રાગ જેટલો ઉત્પન્ન થાય છે એટલી કર્મધારા છે. જેટલા સ્વભાવને આશ્રયે શ્રદ્ધા-જ્ઞાન-નિર્મળતા પ્રગટી છે એ જ્ઞાનધારા. જ્ઞાન એટલે રાગધારા નહિ. જ્ઞાન એટલે સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન અને સ્થિરતા એટલે જ્ઞાનધારા. જેટલો રાગ પરાશ્રિત આવે એટલી કર્મધારા. એ એક સમયમાં, બે એક ક્ષણમાં સાથે હોય છે. એક ક્ષણમાં બે. છતાં એક ભાગ શુદ્ધતા મોક્ષનું કારણ અને અશુદ્ધતા તે બંધનું કારણ છે. એમ ન હોય તો વસ્તુ કોઈ રીતે સિદ્ધ થઈ શકે નહિ. કહો, સમજાણું કાંઈ? ૨૪મી.

अणुव्रतानि पञ्चैव त्रिप्रकारं गुणव्रतम्।
शिक्षाव्रतानि चत्वारि द्वादशेति गृहिव्रते।।२४।।

બાર વ્રતની વ્યાખ્યા કરી. પાંચ પ્રકારના અણુવ્રત-અહિંસા, સત્ય, અચૌર્ય, બ્રહ્મચર્ય અને પરિગ્રહ. એની મર્યાદા. અને '**पञ्चैव त्रिप्रकारं गुणव्रतम्**' એ ત્રણેને ગુણવ્રત કહે છે. દેશાવગાશિક દિગ્વ્રત, દેશવ્રત અને અનર્થદંડ એ ગુણ કરે છે. કોને? ઓલા વ્રતને ગુણ કરે છે. આહાહા..! ભાષા તે પણ (સમજવી કઠણ). સ્વભાવને ગુણ કરે છે એમ નહિ. જે વ્રતના વિકલ્પ છે, સત્યનો, અહિંસાનો, અચૌર્યનો, બ્રહ્મચર્યનો આદિ જે શુભરાગ છે એમાં એ વ્રતનો ભાગ એ શુભરાગ છે. ભલે ઉતરે, ઉતરવા માટે તો કરીએ છીએ અહીં. એમ કહે છે, આમાં ઉતરે છે તો બહાર જાશે વાત. અહીં ઢંઢેરો પીટીને વાત ચાલે છે. કહો, સમજાય છે કાંઈ?

ઓલામાં જેમ આઠ મૂળગુણ આવ્યા હતા, એમ અહીં આવ્યા ત્રણ ગુણવ્રત. એનો અર્થ કે જેટલો રાગ મંદ કરીને પાંચ અણુવ્રત થયા છે એને આ ત્રણ ગુણવ્રત છે તે રાગની મંદતામાં વધારો કરે છે. પણ છે તો રાગ. બારેય વ્રત છે તો રાગ. આહાહા..! એક કહે, મુખ્ય તે નિશ્ચય અને ગૌણ તે વ્યવહાર. મુખ્ય ત્રિકાળી જ્ઞાયકભાવ દૃષ્ટિમાં આવે એ મુખ્યને નિશ્ચય કહેવામાં આવે છે. અને બાકી બધો રહ્યો તે પર્યાય રાગને વ્યવહાર કહેવામાં આવે. વળી શ્રાવક થાય ત્યારે કહે, વ્રતોમાં આઠ મૂળગુણ હોય છે એને. પણ એ મૂળગુણની વ્યાખ્યા રાગની મંદતાના ભાવને મૂળગુણ કહેવામાં આવે છે. આત્માને શાંતિનો લાભ કરે કે સંવર નિર્જરા (થાય) એની આ વ્યાખ્યા છે જ નહિ. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- ક્યાં પણ ત્યાગ (છે)? ભાન વિના? સ્વદ્રવ્યના અવલંબન વિના તેને રાગનો યથાર્થ ત્યાગ હોઈ શકે નહિ. કારણ કે જેની દૃષ્ટિ જ રાગમાં પડી છે. કહો, સમજાણું? જુઓ! દૃષ્ટિ ૨૩માં તો આવી ગઈ છે. દૃષ્ટિપૂર્વક. સમજાણું કાંઈ?

ચૈતન્યના મૂળ સ્વભાવને અવલંબનપૂર્વક જેને આ આઠ મૂળગુણ હોય છે એ બાર વ્રતને તે મૂળગુણ પુષ્ટિ કરે છે. અને હવે બાર વ્રતમાં પણ પાંચ જે અણુવ્રત છે એમાં વિસ્તાર કર્યો છે બહુ, શોભાલાલભાઈ! એમાં વિસ્તાર બહુ કર્યો છે બધો. લાંબુ-લાંબુ કર્યું છે બહુ. .. વ્યાખ્યા કરી છે. એ દિગ્વ્રત, દેશવ્રત અને અનર્થદંડ. એ ત્રણ ગુણવ્રત. ગુણ નામ એટલી રાગની મંદતા કરે છે કે અમુક દિશા બહાર ન જાવું વગેરે, એ પાંચ અણુવ્રતને પુષ્ટિ આપી રાગની મંદતાને ગુણ કરે છે. આત્માને શાંતિનો ગુણ કરે છે એ આ વાત છે નહિ. આહાહા..! રાગની મંદતાને પુષ્ટિ કરે છે. અરમચંદજી! આહાહા..!

ચાર શિક્ષાવ્રત. છે ને? '**शिक्षाव्रतानि चत्वारि**' દેશાવગાશિક, સામાયિક, પ્રૌષધોપવાસ અને વૈયાવૃત્ય. એ ચાર શિક્ષાવ્રત છે. એ છે તો વિકલ્પ અત્યારે. પણ એ જે પાંચ અણુવ્રતને ગુણ કરનારા ત્રણ કહ્યા, એને જ શિક્ષા દેનારા ત્રણ કહ્યા. એટલે રાગની વિશેષ મંદતામાં સ્વભાવ તરફનો અભ્યાસ હોય છે ત્યારે એને રાગની મંદતામાં શિક્ષા .. ઘટાડે છે. ઘટાડે છે. રાગ ઘટતો જાય છે. સમજાણું કાંઈ? આહાહા..! થઈ રહ્યું, લ્યો! પાંચ અણુવ્રત અને ત્રણ વ્રત લીધા (એટલે) થઈ ગયો ગુણ. અને ચાર થઈ ગયા તો એની શિક્ષા થઈ ગઈ આત્માને. અહીં તો આત્માના સમ્યગ્દર્શનની શિક્ષા અને ગુણસહિતની વાત છે. એમ હોય નહિ. એકલા વિકલ્પથી આત્માને ગુણ થાય અને એકલા વિકલ્પથી આત્માને શિક્ષા શાંતિની મળે એ વાત છે નહિ. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- આ પહેલાના શીખવાના પાઠ છે હજી. કહો, સમજાણું કાંઈ? એ.. રતિભાઈ! આ અણુવ્રતની વાત ચાલી. નેમિદાસભાઈ! કહો, આ અણુવ્રત ને ગુણવ્રત ને શિક્ષાવ્રત. અરે..! ભગવાન બાપા! જ્યાં દૃષ્ટિ સમ્યક્ છે એને આવી ભૂમિકાને યોગ્ય રાગની મંદતાનો ભાવ આવ્યા વિના રહેતો નથી. એ રાગના પ્રકાર પાડ્યા કે જેને બાર વ્રતના વિકલ્પ છે એને આઠ મૂળગુણનું મૂળ કહેવામાં આવે છે અને બાર વ્રતમાં પણ પાંગરે છે અને એને પણ ઓલા ચાર શિક્ષા આપે છે. એટલે વધારે એકાગ્રતા થાય છે. સ્વભાવની એકાગ્રતા તો પોતાને આશ્રયે થાય છે પણ આ રાગની મંદતાનો ભાગ વધારે વધે છે એથી એને ત્રણને ગુણ વ્રત કહ્યા. છે તો બારેય વ્રત વિકલ્પ. આહાહા..! શેઠી!

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- રાગમાં મંદતા. એને અહીંયાં છે તો પુણ્યબંધનું કારણ. બારેય વ્રતનું સ્વરૂપ

શું છે એની સ્થાપના થાય છે. અને દૃષ્ટિમાં તેનો નિષેધ છે એમ એની સ્થાપના થાય છે. નવનીતભાઈ! દૃષ્ટિમાં એનો આદર હોતો નથી. નિશ્ચય સ્વભાવના આદર સિવાય રાગ આવે તે નિશ્ચયથી ઉપાદેય છે એમ છે નહિ. વ્યવહારે ઉપાદેય અશુભ ટાળવા માટે કહેવામાં આવે છે. નિશ્ચય ઉપાદેય સ્વભાવ છે. સમજાણું કાંઈ?

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- આ સમ્યગ્દર્શનપૂર્વક છે અને આ ઈચ્છા અને ગુણ રાગની મંદતાને કરે છે એટલી વાત સિદ્ધ કરવી છે અહીં. '**द्वादशेति गृहिव्रते**'.

હવે ૨૫. હવે તપ આવ્યું તપ. પાંચમો બોલ તપ. શ્રાવકને હંમેશા તપ હોય છે. પાંચમો બોલ, ષટ્કર્મમાં પાંચમો. આ ષટ્કર્મની વાત ચાલે છે કે નહિ? ..ભાઈ! આ બધું વાંચ્યું છે કે નહિ આ?

पर्वस्वथ यथाशक्ति भुक्तित्यागादिकं तपः।
वस्त्रपूतं पिबेत्तोयं रात्रिभोजनवर्जनम्।।२५।।

દેખો! શ્રાવકનું પાંચમું કર્તવ્ય. વ્યવહારથી કર્તવ્ય કહેવાય છે ને? નિશ્ચયથી તો '**जं कज्जं तं णियमं**'. નિયમથી કરવા લાયક એ તો આત્માના સ્વભાવની શ્રદ્ધા-જ્ઞાન અને શાંતિ. એ નિશ્ચયથી કરવા લાયક એ ખરો આવશ્યક છે. આ આવશ્યક વ્યવહારે આવશ્યક કહેવામાં આવે છે. જેમાં પરાધીનતા છે તેને વ્યવહારે આવશ્યક કહેવામાં આવ્યો છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? 'નિયમસાર'માં શુભભાવને પણ અનાવશ્યક કહ્યું છે. તેથી પરાધીનતા થાય છે. વ્યવહારે તેને આવશ્યક કહીને, રાગની મંદતા કહીને આવશ્યક કહેવામાં આવ્યું છે. ઓહોહો..! તપ-તપ હવે.

'**અષ્ટમી ચતુર્દશી કો શક્તિ અનુસાર...**' આઠમ અને ચૌદશમાં શક્તિ અનુસાર ઉપવાસ આદિ કરવો જોઈએ. એટલો રાગ એણે ઘટાડવો જોઈએ. અને '**છને હુએ જલ કા પાન...**' સમજાય છે? (છના હુઆ) પાની પીના. ગાળેલું. ગાળેલું કહે છે ને? છના હુઆ. અમારી ભાષામાં ગાળ્યું પાણી, ગળેલું પાણી. કપડાથી ગળેલું પાણી. એ શ્રાવકના પંચમ ગુણસ્થાનને યોગ્ય (વિકલ્પ આવે છે). કાઠિયાવાડી ભાષામાં એવું છે. ગળેલું પાણી. છના હુઆ. ગાળેલું કહો. સમજ્યાને? '**છના હુઆ જલ કા પાન...**' એટલે વસ્ત્રમાં ગાળીને એ પાણીનો ઉપયોગ (કરવો). એવો શુભરાગનો ભાગ તપની ભૂમિકામાં અહીંયાં તપના કર્તવ્યમાં લીધું છે આ. સમજાય છે કાંઈ?

'**રાત કો ભોજન કા ત્યાગ...**' પંચમ ગુણસ્થાનમાં ષટ્કર્મમાં રાત્રિ ભોજનનો ત્યાગ. રાત્રિ ભોજન તો ઘણા જીવજંતુઓ મરે. સમજાણું કાંઈ? લ્યો! રાત્રે ખાય નહિ અને દૂધ ને રાબડી પીવે. એવું સાંભળ્યું છે. એમ ન હોય. અહીં તો કહે છે, રાત્રિ ભોજનનો એટલો રાગ મંદ પડીને ત્યાગ જ હોય છે. પંચમ ગુણસ્થાનને યોગ્ય.. મિત્રસેનજી! દૃષ્ટિપૂર્વક, ભાનપૂર્વક

એને રાત્રિભોજનનો ગૃહસ્થાશ્રમને યોગ્ય પંચમ ગુણસ્થાનવાળાને રાત્રિભોજનનો ત્યાગ (હોય). ઘણાં જીવાત મરે. કઢી-ખીચડી ખાતો હોય, દાળ ને શાક ખાતો હોય એમાં કેટલી જીવાત મરે. એ જાતના ઘણું.. કોઈ કહે કે અમે દીવો કરીને (ખાઈએ છીએ). પણ જીવાત એટલી હોય એની જતના થઈ શકે નહિ. સમજાય છે કાંઈ? ધર્મી જીવને રાત્રિભોજનનો ત્યાગ હોય છે. એની ભૂમિકા પ્રમાણે રાગની મંદતા એવી આવ્યા વિના રહે નહિ. રાત્રે ખાવાની ગૃદ્ધિ ન હોય. સમજાણું કાંઈ?

'અવશ્ય કરના ચાહિયે.' લ્યો! **'ભોજન કા ત્યાગ ભી...'** દેખો! ભોજનમાં પછી ચારેય, હોં! .. આહાર, પાણી લે રાબડી બધાનો ત્યાગ. સમજાણું કાંઈ? રાતે ઉડાવે ભજીયા અને કંદમૂળના.. કંદમૂળને શું કહે છે? કંદમૂળ. આદુના, ઓલા બટાટાના, આલુના. નહિ નહિ એ શ્રાવકને યોગ્ય હોઈ શકે નહિ. સમજાણું કાંઈ? આહા..! એવા કંદમૂળ, બટાટા, શક્કરકંદના શાક એવું એને હોઈ શકે નહિ. રાત્રિભોજનનો ત્યાગ હોય. સમજાણું કાંઈ? ફુદડા કેટલા આવતા હોય, મોઢામાં ઝીણી જીવાત (આવી જાય). એમાં ચોમાસામાં તો મચ્છર એટલા ઝીણા કે કોળિયો લેવા જાય તો મચ્છર ગરી જાય કોળિયામાં ચોંટીને. ખાઈ જાય કોળિયામાં ભેગો. સમજાણું કાંઈ? અને આ બીડી.

મુમુક્ષુ :- ઉપર પંખો નાખે..

ઉત્તર :- પંખા નાખે તો જીવાત ગરે ઝટ દઈને પડે અંદર ઓલામાં. અને આ તમાકુ, બીડી એમાં એટલી જીવાત ઝીણી ત્રસું હોય, એ બીડી પીવે તો ત્રસની બીડી. ધુમાડો. સમજાણું કાંઈ? .. ત્રસનો ત્યાગ જોઈએ. જેમાં ત્રસ મરે છે એ .. ત્યાગ જોઈએ. કહો, સમજાણું કાંઈ? એ તપની અંદરમાં કહ્યું, જોયું? એ તપની વ્યાખ્યામાં લીધું.

મુમુક્ષુ :- ..

ઉત્તર :- વ્યવહારની વાત જેવી હોય એવી તો કહેવાય કે નહિ? એનો વ્યવહાર શ્રાવકનો આવો હોવો જોઈએ. નિશ્ચયનું હોય ત્યારે નિશ્ચયનું અને વ્યવહારનું હોય ત્યારે વ્યવહારનું. બેય વસ્તુ એને સ્થાને હોવા જોઈએ. સમજાણું કાંઈ? એ માટે તો આ અધિકાર લીધો. એક વાર વંચાણો છે છતાં ફરીને આ ફેરી લીધો. આ બધું બહુ ચાલ્યું છે ને. વસ્તુ સમજવા જેવી છે. એમ ને એમ રાત્રે ગળશે ને ખાય... સમજાણું? રસ્તામાં કંદમૂળના અને બટાટાના ભજીયા ખાય. અને આપણે કાંઈ કોઈ કર્તા-હર્તા નથી. એ તો જડની ક્રિયા છે. મરી જઈશ. એ કોણે કહ્યું તને?

મુમુક્ષુ :- અપને બચાવકે લિયે ઐસા બોલતે હૈં.

ઉત્તર :- હા. બચાવ માટે. એ તો ક્રમબદ્ધ આવવાનું હતું તો આવ્યું છે. મરી જઈશ ક્રમબદ્ધ(નું બહાનું પકડીશ તો). ક્રમબદ્ધવાળાની દૃષ્ટિ ક્યાં હોય? જેને દ્રવ્યનો ક્રમબદ્ધપર્યાય કહે એમ જેણે માન્યું છે એની દૃષ્ટિ જ્ઞાયકભાવ ઉપર ઠરેલી હોય છે. એની દૃષ્ટિ રાગ અને

નિમિત્ત ઉપર હોતી નથી. અમરચંદજી! એ ક્રમબદ્ધ ક્રમબદ્ધ કરે છે ને? હવે ક્રમબદ્ધમાં તો અકર્તાપણાની દૃષ્ટિ હોય છે. સમજાય છે કાંઈ? અમારે કાંઈ નહિ. એક જણો કહે, માંસ ખાય તો શું આ નિશ્ચયવાળાને. અરે..! મરી જઈશ. માંસ ને દારૂના ત્યાગ ન હોય ત્યાં મિથ્યાદૃષ્ટિપણું છે. સમજાણું કાંઈ? દૃષ્ટિમાં વિપર્યાસ અને અનંતાનુબંધીનો લોપ જેનો હોય તો એવા માંસ અને દારૂને ખાવાના ભાવ હોઈ શકે નહિ. સમજાણું કાંઈ?

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- એને દિને દિને કામ કરવું છે કે કોઈ કહે તો કામ કરવું છે? એને પોતાને કામ કરવું છે કે કો'કને લઈને કરવું છે? એમ કે દરરોજ આવું કહેનાર હોય ને તો અમે સમજી શકીએ, પાળી શકીએ. કહેનાર ક્યાં સુધી ઊભો હોય? અંદરમાં ગરમી ન જાગે અને સગડીના તાપે ક્યાં સુધી ગરમી રહેશે અંદર. સગડી કહે છે ને અગ્નિની? એ કાંઈ કોઠે બંધાય છે સગડી? ગરમી અંદરમાં તેજાના અને માવા ન ખાઈને ગરમી પ્રગટ કરવી જોઈએ. એમ યથાર્થ શ્રદ્ધા અને જ્ઞાન દ્વારા પુરુષાર્થની ઉગ્રતા કરવી જોઈએ. કોઈનું શું કામ છે? દુનિયા એને ઘરે. ઉપદેશ ભગવાનનો ભગવાનમાં રહ્યો. તું ન કર તો ભગવાનનો ઉપદેશ શું કરે? સમજાણું કાંઈ?

હવે ૨૬મી.

तं देशं तं नरं तत्स्वं तत्कर्माणि च नाश्रयेत्।
मलिनं दर्शनं येन येन च व्रतखण्डनम्।।२६।।

જુઓ! આ તપમાં નાખ્યું (છે), હોં! ઓહો..! સમ્યગ્દૃષ્ટિ શ્રાવક ધર્માત્માએ એ 'દેશ **કો છોડ દેના ચાહિયે.**' જે દેશમાં સમ્યગ્દર્શનને વાંધો આવે, હરકત અને વ્રતને વાંધો આવે એ દેશ છોડી દેવો જોઈએ. દેશ-દેશ. દેશનો ત્યાગ. આ પરદેશ, જુઓને! જ્યાં પરદેશ માંસ ને દારૂના ખાનારા એના ભેગા રહેવા અને એ બધા દેશમાં શ્રદ્ધાના ઠેકાણા નહિ રહે. સમજાણું કાંઈ?

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- કરોડો રૂપિયા પડ્યા રહે ત્યાં એના ઘરે. ગોવામાં. મુકુલભાઈ આવ્યા છે ને. આ તમારા ભાઈની વાત ચાલે છે. શું કરવું આમાં? ત્યાં દેશ જ એ ખરાબ છે. ત્યાં વાત નહોતા કહેતા એક જણા? કે કંદમૂળમાં શું જીવ ગરી ગયા? કંદમૂળમાં બટાટા (આવે) તો ખાવ ખાવ બટાટા, કહે. અરે..! એમાં અનંત જીવ છે. આમાં જીવ ક્યાં ગરી ગયા? અરે..! જીવ તો એ પોતે જીવ અનંત છે. ત્રસની ક્યાં વાત ચાલે છે. પરદેશ-દેશ જેમાં માંસ ને દારૂ ને જેમાં અધર્મના સ્થાન (હોય) ધર્મી જીવોએ તે દેશને છોડી દેવો જોઈએ. સમજાણું કાંઈ?

જેમાં સમ્યગ્દર્શનની મલિનતાનું કારણ થાય અને વ્રતના ભંગના કારણો દેખાય એવા

દેશમાં રહેવું જોઈએ નહિ. 'तं देशं' કહો, સમજાણું કાંઈ? એ પુરુષને. એવા પુરુષને છોડી દેવા જોઈએ. કુગુરુ, કુશાસ્ત્રની એવી વાતું કરે કે જેમાં શ્રદ્ધાને ભંગ કરી નાખે અને વ્રતના આચરણમાં નુકસાન કરે એવા પુરુષને પણ છોડી દેવા જોઈએ. છોડવો એટલે તે પ્રત્યેનો રાગ છૂટે એટલે છોડ્યો એમ ચરણાનુયોગની પદ્ધતિમાં કહેવામાં આવે છે. સમજાણું કાંઈ? એવા પુરુષનો સંગ છોડી દેવો જેમાંથી શ્રદ્ધા અને રાગ વ્રતમાં અંદરમાં મલિનતા દેખાય એ સંગ ન કરવો. સમજાણું કાંઈ? કુતર્ક એવા ખોસી નાખશે શાસ્ત્રના નામને લઈને કે શ્રદ્ધા ભ્રષ્ટ થઈ જઈશ.

'ऐसे धनको...' ઓહો..! 'तत्स्वं' છે ને? 'स्वं' એટલે ધન. શેઠ! ધન-ધન. 'स्वं' છે ને? ભાઈ! 'स्वं'. 'स्वं' એટલે ધન. એ ધનને છોડી દેવું કે આમાં તમને પચાસ લાખ મળશે, આમાં આટલાનો વેપાર થાશે. અરે..! હાલ હાલ. ધર્માત્મા શ્રાવક એવા ધનને છોડી દે છે. અમે ઉણા પેટે રહેશું પણ એવા ધનને અમે સંઘરશું નહિ. સમજાણાં કાંઈ? જુઓ! એક સ્ત્રી આવી છે. એ પાંચ કરોડ લઈને આવે છે. એની સાથે પરણ, ભોગ લે. અમને એ હોય નહિ. અમને સજ્જનને એ હોય નહિ. એ પાંચ કરોડ હો કે દસ કરોડ હો. એ પરસ્ત્રી ન (હોય). છોડી દે એનો સંગ. લક્ષ્મી મળતી હોય એવા અનાચરણ સેવીને લક્ષ્મીને પણ છોડી દે. એ લક્ષ્મીની દરકાર કરે નહિ. બાપુ! આ તો શ્રાવકના વ્રત છે. સમજાય છે? ધર્મી થઈને વીતરાગના માર્ગે ચાલવું છે, એને કહે છે કે એવા પુરુષને અને એવા ધનને છોડી દે. ભાગ રાખીને.. નથી રાખતા બધા? માંસના વેપાર અને આ ડબા વેચે છે ને? નથી વેચતા? શું કહેવાય? બહુ ગ્રાહક હોય ને સારા. લેવા આવે તો માંસ લેવા આવે. આ ડબા માંસવાળા હોય છે ને માંસ ભરેલા? પેકબંધ આવે. એ પેકબંધના ધંધા એ ધનને છોડી દે. શ્રાવકને એવા ધંધા હોય નહિ. માછલી પેકબંધ આવે. ગ્રાહક આવે ને? બે ચીજ લખી હોય..

મુમુક્ષુ :- ગંધાય..

ઉત્તર :- ગંધાય નહિ પણ અંદર.. કેટલી જીવાત પડી છે, માંસ છે. શ્રાવકનો એ વેપાર હોઈ શકે નહિ. એમાંથી કરોડોની પેદાશ થતી હોય તોપણ એ ધનને છોડી દે. કહો, સમજાણું કાંઈ? મલૂકચંદભાઈ! છે એમાં?

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- એમ કે બધું લહેર કરતા હોય એમાં આ ચિંતા ઉત્પન્ન કરે. આ નહિ.. આ નહિ.. આહાહા..!

'तत्कर्माणि' એવી ક્રિયાનો કદાપિ આશ્રય નહિ કરે. સમજાય છે? જેને માંસના દારૂના વેપારમાંથી આવી ક્રિયા અને એમાંથી કાંઈક લાભ (થાય તોપણ) એ ક્રિયા નહિ. ભાઈ! આપણે ક્યાં કાપીએ છીએ? એ તો બીજા માણસ કાપે. આપણે તો વેચવું છે સીધું. આપણે

ક્યાં? આપણે તો હુકમ કરી દેવો કે આને પાંચ હજારનું આપજો, બે હજારનું માંસ આપજો. અરે..! મરી જઈશ.

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- નામ ન આપે. નામ ન આપે શું, બીજું નામ એનું આપે. ભાવમાં શું છે? પરસ્ત્રીના ઓલા કરે દાસાપણા કરે, વેશ્યાપણા કરે. અને વેશ્યા કરતા હોય એના પૈસા લઈને પોતે એને મદદ કરે. એવી ક્રિયા શ્રાવકને હોઈ શકે નહિ. સમજાણું કાંઈ? જુઓ! આ સવારમાં સમ્યગ્દર્શનની વાત ચાલે અને બપોરે આચરણની વાત ચાલે છે આ.

મુમુક્ષુ :- ..

ઉત્તર :- હા, એમ થાય. સમજાણું કાંઈ?

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- એ છોડી દેવું પણ પહેલો... હજી તીવ્ર રાગ ન છોડે તો એ મંદ રાગ શી રીતે છોડશે? તીવ્ર રાગ છોડીને એને આવો મંદ રાગ આવ્યા વિના રહેતો નથી. આ મધના વેપાર... શું કહેવાય? અત્તરના વેપાર શ્રાવકને હોય નહિ. એક બિંદુમાં કેટલા પાપ! એવા આચરણના કર્તવ્ય શ્રાવક કરે નહિ. સમજાણું?

એક પત્રમાં આવે છે કે ભૂખ્યા રહેશું પણ અમે અનાચરણ આવા નહિ કરીએ. એક પત્ર આવે છે, 'શ્રીમદ્'માં આવે છે. ઓહો..! તમને સારા વાક્યો લખ્યા. ભૂખ્યા રહેશું પણ અમે અનાચરણને નહિ સેવીએ. એવા આચરણો અમને ન હો. સમજાય છે કાંઈ? કહે છે કે એવી ક્રિયા અને સમ્યગ્દર્શન .. ને વ્રતમાં ખંડન થાય એવું આચરણ ન હોય.

भोगोपभोगसंख्यानं विधेयं विधिवत्सदा।
व्रतशून्या न कर्तव्या काचित् कालकला बुधैः।।२७।।

'**बुधैः**' જુઓ, શબ્દ આવ્યો. '**ज्ञानिओं को श्रावकों को भोगोपभोग प्रमाण व्रत सदा करना चाहिये.**' કંઈ પણ ખાવા યોગ્ય ચીજ હોય એકવાર, ભોગવવા યોગ્ય સ્ત્રી દાગીના, વસ્ત્ર એનું પ્રમાણ કરીને હંમેશા એનું વ્રત થોડું પણ હોવું જોઈએ. '**और विद्वान...**' ... બુદ્ધિ. '**विद्वानों को एक क्षण भी बिना व्रत के नहीं रहना.**' એવો ત્યાગ તો એને હોવો જોઈએ.

૨૮.

रत्नत्रयाश्रयः कार्यस्तथा भव्यैरतन्द्रितैः।
जन्मान्तरे ऽपि तच्छ्रद्धा तथा संवर्धते तराम्।।२८।।

ધર્મીએ '**आलस रहित होकर भव्यजीवों को उस तरीके से रत्नत्रय का आश्रय करना चाहिये.**' સમ્યગ્દર્શન, સમ્યગ્જ્ઞાન, સમ્યક્ચારિત્ર. પોતાના સ્વભાવનો આશ્રય કરી અને આ વ્યવહારમાં પણ આવા રાગનો ભાવ આવ્યા વિના રહે નહિ. '**जिससे दूसरे दूसरे**

જન્મોંમે...' એવા સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાનના સંસ્કાર નાખે (કે) ભવિષ્યમાં પણ એ સમ્યગ્દર્શન ચાલ્યું ન જાય. સમજાય છે કાંઈ? લંબાય. ત્યાં સ્વર્ગમાં જાય, ત્યાં પણ સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રના સંસ્કાર રહે. '**दूसरे दूसरे જન્મ में ભી ઉसकी श्रद्धा બઢતી ચલી જાય.**' એવા રત્નત્રયનો એણે જરૂર આશ્રય કરવો જોઈએ.

મુમુક્ષુ :- પરંપરા...

ઉત્તર :- હા, એ પરંપરા. શ્રદ્ધા અને જ્ઞાન પરંપરા રહે. એવી દઢતા ને જ્ઞાન ને ચારિત્રના સંસ્કાર નાખવા જોઈએ કે ભવિષ્યમાં પણ એ સંસ્કાર ઊભા રહે. શું કહેવાય ભાઈ?

विनयश्च यथायोग्यं कर्तव्यः परमेष्ठिषु।
दृष्टिबोधचरित्रेषु तद्वत्सु समयाश्रितैः।।२९।।

લ્યો! સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રના ધરનાર ધર્માત્માએ એવા સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રના ધરનાર પ્રત્યે યથાયોગ્ય વિનય કરવો જોઈએ. એ તપમાં નાખ્યું, જોયું! પોતાથી વડેરા ધર્મમાં સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રમાં હોય એનો વિનય '**यथायोग्यं कर्तव्यः परमेष्ठिषु**' '**समयाश्रितैः**' એ ધર્મને અવલંબીને રહેલા છે એને આ રીતે વિનય કરવો, બહુમાન કરવું. એનો અનાદર કરવો નહિ. ધર્મ ધર્મી વિના હોય નહિ. એવા ધર્મી પ્રત્યેનો આદર અને વિનય ને બહુમાન એનું હોવું જોઈએ. એ શ્રાવકનું ખાસ એનું કર્તવ્ય છે. વિશેષ આવશે...

(શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ!)